

Tanulmány

MAGYARORSZÁG CSATLAKOZÁSA AZ EURÓPAI UNIÓHOZ – ÉRVEK ÉS ELLENÉRVEK – MÉRLEGEN A KUTATÁS-FEJLESZTÉS

Mezei István

PhD, főosztályvezető-helyettes,

Külügyminisztérium, Kulturális és Tudományos Főosztály – imezei@kum.hu

Egyre közelebb kerülünk a naphoz, amikor Magyarország csatlakozik az Európai Unióhoz. A magyar társadalom minden csoportjának elkerülhetetlenül szembe kell néznie azzal a kérdéssel, hogy nyer vagy veszít a csatlakozással. A cikk a tudományos kutatás területén kísérel meg mérleget vonni, szembesítve a csatlakozás pozitív és negatív oldalait a magyar kutatótársadalom szempontjából. A szerző 1998-2002 között Magyarország Európai Unióhoz rendelt Missziójának tudományos és technológiai tanácsosa volt Brüsszelben.

A kutatás-fejlesztési tevékenység helye és kezelése az Európai Unióban

Az Európai Unióban a kutatás-fejlesztési tevékenység kezelése kettős jelleget mutat. A kutatás-fejlesztés nem tartozik azon politikák közé, amelyeket erősen központosítva, egységes brüsszeli szabályozás és irányítás mellett valósítanak meg a tagállamok. Ugyanakkor nem tartozik azon tevékenységi területek közé sem, amelyeket az Unió teljes mértékben a tagállami megvalósítás

keretei között kíván hagyni. Az Európai Unió működését szabályzó alapszabályok és döntések (a Római Szerződés, az Euratom Szerződés, az Egységes Európai Okmány, a Maastrichti Szerződés, az Európai Tanács lisszaboni és barcelonai döntései) a kutatás-fejlesztést egyre szorosabban vonták be a Közösség célkitűzéseinek megvalósítását szolgáló EU politikák közé. Egyértelműen rögzítésre került a Közösség gazdasági versenyképessége és az innováció közötti szoros kapcsolat. Az elmúlt években határozottan megfogalmazódott igény, hogy a kutatás eredményeit felhasználják a politikai döntéshozatalban, valamint a más EU-politikák (például foglalkoztatás, ipar, mezőgazdaság, környezetvédelem, energetika, közlekedés) területén. Ennek megfelelően az EU története során folyamatosan erősödött az EU által támogatott, valamint az EU által végzett kutatási tevékenység. A kezdetben csak a nukleáris kutatásokra kiterjedő Euratom programok mellett 1984-től megindultak a *kutatási keretprogramok* is. Az EU 1958-tól végez saját, közvetlen kutatási tevékenység-

get a Közös Kutatóközpont (Joint Research Centre – JRC) intézeteiben. A JRC létrehozásakor csak polgári célú nukleáris kutatásokat végzett. Napjainkban a JRC keretében öt tagállamban hét kutatóintézet működik, amelyek az élelmiszerek, vegyipari termékek és az egészségügy biztonsága, a környezetvédelem, a fenntartható fejlődés és a nukleáris biztonság területén folytatnak kutatásokat. A JRC feladata, hogy tudományos és technológiai oldalról támogassa az EU politikai döntéshozatalát és döntéshozatalát, segítse az EU-politikák és joganyagok gyakorlati átvételét, végrehajtását és ellenőrzését, valamint, hogy hozzájáruljon az EU tudományos referenciarendszerének kidolgozásához és működtetéséhez. Az EU által finanszírozott kutatás-fejlesztési tevékenység gerincét a Kutatási, Technológia-fejlesztési és Demonstrációs Keretprogramok alkotják. Az 1. Keretprogram 1984-1987, a 2. Keretprogram 1987-1991, a 3. Keretprogram 1990-1994, a 4. Keretprogram 1994-1998, az 5. Keretprogram pedig 1998-2002 között valósult meg. 2002 decemberében kerültek kiírásra a 6. Keretprogram (2002-2006) első pályázatai. Az elmúlt két évtized alatt a keretprogramok költségvetése az 1. Keretprogram által biztosított 3,75 milliárd ECU-ról a 6. Keretprogram 17,5 milliárd eurójára emelkedett. Jelenleg az EU összköltségvetésének 3,9 %-át fordítják a kutatási tevékenység támogatására, míg a tagállamok átlagosan GDP-jüknek csak 1,93 %-át fordítják K+F-re (Eurostat, 2000-es adat). 2000 óta az EU tudományos és technológia-politikájának kiemelt célkitűzése az egész kontinensre kiterjedő egységes európai kutatási térség (European Research Area – ERA) megteremtése. A Közösség részéről az ERA megvalósításának fő eszköze a keretprogram. Az EU azonban ezen túlmenően is fejt ki tudományos tevékenységet. Az Európai Bizottság Kutatási Főigazgatósága megbízott egy munkacsoportot, hogy végezze el a nemzeti kutatás- és innováció-

politikák felmérését és összehasonlító elemzését, a tudományos kiválóság európai feltérképezését, tegyen javaslatot a nemzeti kutatási programok közelítésére és összekapcsolására, valamint vegye számba az európai kutatói mobilitást korlátozó tényezőket. Az EU kutatás-fejlesztési tevékenységének szervezésében kiemelt szerepet játszik az Európai Bizottság Kutatási Főigazgatósága. Az információs társadalmi technológiák területén végzett kutatásokat az Információs Társadalom Főigazgatóság koordinálja. A JRC intézetek maguk is végeznek kutatási tevékenységet. Emellett az Európai Bizottság oldaláról részt vesz az EU kutatás-fejlesztési tevékenységének koordinálásában az Energetikai és Közlekedési, a Halászati, a Környezetvédelmi és a Vállalkozási Főigazgatóság is. *Megálapítható tehát, hogy az Európai Unió kiemelten kezeli a kutatás-fejlesztést mind az anyagi ráfordítások, mind a politikai elismerés és a tudomány eredményeinek hasznosítása szempontjából.* Az Európai Tanács által Lisszabonban és Barcelonában kitűzött célok – amelyek szerint az EU 2010-re a világ vezető tudásalapú gazdaságává válik –, valamint a barcelonai célkitűzés – 2010-re a GDP 3 %-át kell K+F-re fordítani az EU átlagában, a vállalati szféra 2/3-os hozzájárulása mellett – a kutatás-fejlesztés kiemelt szerepét és jelentőségét támasztják alá.

Az 5. Keretprogramban való részvétel pénzügyi terhei a magyar költségvetésben

A Magyarországnál jóval nagyobb „keretprogramrésztvételi rutinnal” rendelkező jelenlegi EU-tagállamok szakértői több esetben felhívták a magyarországi tudománypolitikusok és döntéshozók figyelmét arra, hogy részvételünket az EU kutatási programjaiban nem szabad csupán szűken értelmezett pénzügyi alapon mérlegelni és megítélni. A tudományos kutatás esetében általánosságban is elmondható, hogy nincs lineáris és közvetlen kapcsolat a kutatási ráfordítások

és azok gazdasági megtérülése között, és ez kiemelten igaz az EU keretprogramjaira. Ezek ugyanis az innovációs folyamat teljes spektrumában nyújtanak támogatásokat (ugyanakkor a közvetlen termékfejlesztést, a kutatási eredmények ipari és gazdasági hasznosítását nem támogatják). Ezért a keretprogramba történő nemzeti befizetés és a pályázati úton elnyert EU-s támogatások arányának összehasonlítása csak egyetlen mérőszám a sok közül, amelyek leírják egy ország részvételének eredményességét és alátámaszthatják az adott ország részvételét a keretprogramban. Az 5. Keretprogramhoz társult országok, így Magyarország befizetési kötelezettségét is az 1999-ben aláírt társulási dokumentum rögzítette. Az éves befizetés összegét az adott ország és az EU GDP-jének arányában állapítják meg, a keretprogram éves költségvetése alapján. Az 5. Keretprogramhoz társult tagjelölt országok számára befizetési kedvezményt biztosított az EU. A kedvezmény 1999-ben az elméleti országkvóta 60 %-a volt, 2000-ben 40 %-a és 2001-ben 20 %-a. Így csak a program utolsó évében kellett a tagjelölt országoknak a teljes éves összeget befizetniük. Arra is lehetőség nyílt, hogy a nemzeti hozzájárulás felét a PHARE támogatásból fedezék a tagjelölt országok. A Magyarország által 1999-2002 között befizetett összegeket az 1. táblázat mutatja be.

Ahogy ez a táblázatból kiderül, a nemzeti költségvetésből fizetett teljes összeg 1999-2002 között 31,63 millió euro volt. Ez a cikk

megírásakor érvényes euro-árfolyamon 7,75 milliárd forintnak felelt meg. Amennyiben a magyar költségvetési és a PHARE-ból finanszírozott befizetési kötelezettséget vesszük figyelembe, az 58,87 millió euro volt, ami kb. 14,4 milliárd forintnak felelt meg. Összehasonlításképpen, a 2001. évi magyar K+F ráfordítás (GERD) 140,6 milliárd forint volt (forrás: KSH), amelyből a költségvetési hozzájárulás 75,39 milliárd forintot tett ki. Ugyanezen évben az 5. Keretprogramra 2,2 milliárd Ft hozzájárulást fizettünk be, ami a költségvetési K+F kiadásoknak (PERD) 2,9%-a volt. (Az EU tagállamok esetében – amelyek 100 %-os „hozzájárulást” fizetnek” – ez az arány 4-5 % között mozog.)

A 6. Keretprogramban hasonlóképpen számítják ki a programhoz társult országok hozzájárulását. Figyelembe véve a tagjelölt országok szereplését az 5. Keretprogramban, az EU a 6. Keretprogramban is fizetési kedvezményt biztosított számunkra. 2003-ban 30 %-kal csökkentette a befizetési kötelezettségünket, 2004-ben pedig 20 % kedvezményt kapunk.

Magyarország abban a kivételes helyzetben volt az elmúlt években, hogy a magyar GDP az EU átlagát jelentősen meghaladó mértékben növekedett. Ezért „befizetési pozíciónk kissé romlott” a korábbi évekhez képest.

Az éves befizetés két részletben történik. Jelenleg még csak a 2003. év első felére eső összeg ismert. Ez 9,26 millió euro (kb. 1,1

	1999	1999-2000	1999-2001	1999-2002
<i>Magyar költségvetési befizetés</i>	4,07	10,48	19,70	31,63
Phare kiegészítés	3,51	9,03	17,03	27,24
EU-s engedmény	11,37	19,32	23,63	23,63
Teljes elvi országkvóta	18,95	38,83	60,36	82,50

1. táblázat • Magyar hozzájárulás az 5. Keretprogram költségvetéséhez (millió euro)
Forrás: Oktatási Minisztérium, Kutatás-fejlesztési Helyettes Államtitkárság

milliárd forint), amelynek kb. 50 %-át fizetjük a költségvetésből, a fennmaradó hányadot továbbra is a PHARE-ból fedezzük. Közel lineáris éves befizetési kötelezettséget feltételezve az éves költségvetési teher így 2,2 milliárd forint lesz. A 30 %-os befizetési kedvezmény miatt tehát 2003-ban kisebb teher hárul a magyar költségvetésre, mint 2002-ben, az 5. Keretprogram utolsó évében.

A 2004. május 1-i EU taggá válásunkat követően már nem egyenként kell befizetnünk a hozzájárulást az EU különböző programjaiba, ehelyett az egész országra kiszabott éves nemzeti befizetést fogunk teljesíteni az EU költségvetésébe. Így ettől kezdve nem beszélhetünk külön a K+F költségvetést terhelő befizetési kötelezettségről. Viszonyítási alapot nyújthat a már említett adat – az EU költségvetésének jelenleg 3,9 %-át teszi a 6. Keretprogram költségvetése.

A magyar kutatók részvételi eredményei az 5. Keretprogramban

Mint ismeretes, az 5. Keretprogramban nyílt először lehetőség arra, hogy a magyar kutatók a tagállamok kutatóival gyakorlatilag azonos feltételekkel vehessenek részt a

programban. A magyar részvétel eredményességét tehát az 5. Keretprogram részvételi adatainak elemzése alapján értékelhetjük (lásd 2. táblázat). Tekintettel arra, hogy 2003. január elején, amikor az Oktatási Minisztérium Kutatás-fejlesztési Helyettes Államtitkársága összeállította a magyar részvétel legfrissebb statisztikáit, még nem kötötték meg az összes szerződést az 5. Keretprogramban, emiatt a teljesen pontos részvételi mérleg egyelőre nem vonható meg.

A táblázat adatai alapján a magyar részvétel pénzügyi mérlegét vizsgálva megállapítható, hogy *Magyarország 5. Keretprogramban való részvétele pénzügyileg pozitívnak tekinthető*. A költségvetési befizetések több mint kétszeresét nyerték vissza pályázat útján a magyar kutatók. Még akkor is kissé pozitív mérleget kapunk, amennyiben a részvételi díj kiegészítésére fordított – azaz más területtől elvont – PHARE-támogatást is beleszámítjuk a magyar „tagdíjba”. Ha azonban az EU által biztosított degresszív befizetési kedvezményt nem vesszük figyelembe, úgy „veszteségessé” válik a magyar részvétel. A tagjelölt országok hasonló szereplése az oka annak, hogy az EU a 6. Keret-

Program	Benyújtott magyar részvételi pályázat (db)	Támogatott pályázat (db)	Támogatási összeg (millió euro)
Életminőség ¹	734	95	11,131
Információs technológiák ²	545	117	14,979
Fenntartható fejlődés ³	290	100	9,669
Nem nukleáris energia	126	42	4,662
Környezetvédelem	368	59	6,138
Nemzetközi együttműködés	68	19	5,200
Humán erőforrások	471	143	10,843
Euratom	82	39	2,620
Összesen	2684	614	65,242

¹ A január 8-ig leszerződött összeg 9,909 millió euro (86 projekt);

² Leszerződött, majdnem végleges összeg;

³ A január 8-ig leszerződött összeg 5,162 millió euro (82 projekt)

2. táblázat • Magyar részvételi eredmények az 5. Keretprogramban (a 2003. január 8-i állapot szerint) Forrás: Oktatási Minisztérium, Kutatás-fejlesztési Helyettes Államtitkárság

program első két évére befizetési kedvezményt biztosít. 2005-ig azonban határozotlan fokozni kell a magyar részvétel hatékonyságát a pozitív pénzügyi mérleg biztosítása érdekében.

A keretprogramokban való részvétel kevésbé „materiális” eredményei és lehetőségei

A pénzügyi mérleg mellett több, kevésbé számszerűsíthető tényező mutathatja a keretprogramokban történő nemzeti részvétel eredményességét. Az egyik leglényegesebb elem a kutatási együttműködés eredményeképpen kialakuló vagy tovább erősödő *tudományos kapcsolatrendszer*. A keretprogramokban megvalósuló kutatási projektek többségénél a konzorciumokban részt vevő egyetemek, kutatóintézetek és vállalkozások a projektek befejezése után is megőrzik szakmai kapcsolataikat. A közös kutatás során szerzett tapasztalatok mellett az egyetemek között kialakult kapcsolatok erősítették az oktatási és kutatási együttműködést, a kutatóintézetek szorosabb kapcsolatokat tudtak kiépíteni a külföldi (és magyar) felsőoktatási intézményekkel, és mindkét intézménytípus esetében javult a résztvevők *együttműködése az iparral*. Növekszik a keretprogramban részt vevő intézmények nemzetközi ismertsége és kitekintése. A projektek jelentős hányadánál olyan együttműködési hálózatok jönnek létre (*networking*), amelyek hosszabb távon lehetővé teszik a tudományos együttműködést egy adott szakterület legjobb európai művelőivel. A hosszabb ideig jelentős elszigeteltségben működő közép- és kelet-európai intézményeknek lehetőségük nyílik nyugat-európai kapcsolataik erősítésére, jobban meg tudják ismertetni tudományos kapacitásukat és eredményeiket a nyugat-európai projekt-résztvevőkkel. A konzorciumokhoz társuló magyar partnereknek lehetőségük nyílik

arra, hogy saját anyagi és humán kapacitásaikat messze meghaladó méretű projektekben vehessenek részt. Az 5. Keretprogram projektjeiben átlagosan 4-6 ország 8-12 intézménye vett részt az EU 50 %-os társfinanszírozását megkapva. A legnagyobb projekteknél a teljes pénzügyi keret több 10 millió eurós nagyságrendet ért el. Ilyen volumenű nemzetközi együttműködésekben való részvételére korábban nem volt lehetősége a magyar intézményeknek. A keretprogramban lehetőség nyílt arra is, hogy más nemzetközi kutatási együttműködési keretek között (például bilaterális együttműködések, COST, EUREKA, INTAS, ESF, CERN projektek) korábban megkezdett vagy megvalósult kapcsolatokat, együttműködésetek és projekteket folytathassanak a magyar kutatók közösségi finanszírozás bevonásával. Az eddig részletezett konzorciumi keretek között megvalósuló közös kutatási tevékenység mellett az EU-keretprogramok kiemelten támogatják a *kutatói mobilitást*. A 6. Keretprogramban külön alprogram, az ún. Marie Curie program nyújt támogatást a mobilitás területén a következő három formában:

- a fogadó intézményeknek (Marie Curie kutatóképzési hálózatok, Marie Curie fogadói ösztöndíjak, Marie Curie tudástranszfer fogadói ösztöndíjak, Marie Curie konferenciák és tanfolyamok),
- az egyéni kutatók számára (Marie Curie Európán belüli ösztöndíjak, Marie Curie Európán kívüli képzési ösztöndíjak, Marie Curie európai képzési ösztöndíjak, Marie Curie reintegrációs ösztöndíjak),
- a kiválóság támogatása (Marie Curie kiválósági ösztöndíjak, Marie Curie kiválósági díjak, Marie Curie tanszékek).

A 6. Keretprogram támogatást nyújt ahhoz is, hogy a kutatók hozzáférhessenek a legfejlettebb nagy európai *kutatási infrastruktúrákhoz*, mérési, vizsgálati idő biztosításával. Sőt, az ERA koncepció keretében támogatás nyerhető el új, legkorszerűbb

kutatási infrastruktúrák fejlesztéséhez és kiépítéséhez is.

Az egységes európai kutatási térség megteremtésének egyik kiemelt célkitűzése az, hogy az erősen széttagolt, alapvetően nemzeti keretek között végzett európai kutatás szorosabban integrálódjon (a tagállamok önkéntességén alapulva). A 6. Keretprogram támogatást nyújt a nemzeti kutatáspolitikák egységesebb kidolgozásához, a legjobb tapasztalatok átvételéhez. Az európai kutatók számára újabb lehetőségeket biztosít majd annak kezdeményezése, hogy a tagállamok nyissák meg egymás kutatói előtt nemzeti K+F programjaikat. Ezáltal a magyar kutatóknak lehetőségük nyílik más tagállamok K+F projektjeiben való részvételre. Emellett az EU logisztikai és anyagi támogatást tervez nyújtani olyan közös kutatásokhoz, amelyeket több tagállam együttesen valósít meg, nemzeti kutatási programjaik összehangolásával.

A strukturális alapok által az innovációnak nyújtott támogatás

A strukturális alapokból nyújtott támogatások célja a régiók közötti fejlettségi különbségek csökkentése, az elmaradott régiók felzárkóztatásának támogatása. Az alapok csak a tagállamok régiói számára nyitottak. A jelenlegi támogatási periódusban (2000–2006) közel 200 milliárd eurót fordít az EU a régiók gazdasági és szociális felzárkóztatására. Külön program támogatja a regionális innováció fejlesztését, a helyi gazdaság versenyképességének javítását. Erre a célra a teljes támogatási összeg kb. 6 %-át fordítják.

A 2004-ben csatlakozó országoknak jelenleg az ún. előcsatlakozási alapok (PHARE, ISPRÁ, SAPARD) állnak rendelkezésére, amelyekben nem kiemelt célkitűzés a helyi innováció támogatása. 2004–2006 között azonban a régiók már teljes joggal pályázhatnak támogatásra az EU strukturális alapjaiból. Hazai számítások szerint ebben az idő-

szakban a Magyarország számára rendelkezésre álló összeg kb. 3,5 milliárd euro lesz. Az alapok fogadásának előfeltétele a kidolgozott és megvalósított Nemzeti Fejlesztési Terv, amelyet Magyarországon a Miniszterelnöki Hivatal koordinálásával készítenek. Ebben a tervben a kiemelt célkitűzések között szerepel az innováció támogatása is. Így várható, hogy 2004-től jelentős adcionális magyar költségvetési és EU-források állnak majd a magyar régiók rendelkezésére a helyi innováció – képzés, szakképzés, átképzés, kutatási, fejlesztési kapacitások és az innovatív vállalkozások megerősítése – támogatására. A MEH által közzétett információk szerint a Nemzeti Fejlesztési Terv a források kb. 3,5 %-át tervezi a helyi innováció támogatására fordítani, ami elmarad az EU régiók jelenlegi támogatási gyakorlatától.

Kutatási lehetőségek az EU Közös Kutatóközpontjában

A JRC 2002-ben programot indított a tagjelölt országok azon intézményei számára, amelyek az EU joganyagai (*acquis communautaire*) nemzeti átvételének mérésügyi, ellenőrzési tevékenységével foglalkoznak. Részükre tavaly hatvan *workshop*ot és oktatási tanfolyamot szerveztek, amelyek mindegyikén részt vettek magyar szakemberek is. Összesen hatvan tagjelölt országbeli kutató számára biztosítottak lehetőséget, hogy kutatási intézményeikből, nemzeti ellenőrző laboratóriumaikból „kölcsonadásos nemzeti szakértőként”, rövid- (három hónapos) vagy középtávú (egyéves) vendégkutatóként dolgozzanak a JRC intézeteiben. A program hét témakört emelt ki: élelmiszerbiztonság, vegyi anyagok, környezetvédelem, mérésügy, mezőgazdaság, nukleáris biztonság, technológiai előretétekintés. Ezekben a témakörökben a JRC nemcsak kutatótevékenységet végez, de segíti a „legjobb tagállami gyakorlat” átadását is referencialaboratóriumai segítségével.

2001-ig tizenegy magyar kutató dolgozott hosszabb-rövidebb ideig a JRC-nél. 2002-ben a 60 meghirdetett szakértői helyre 20 magyar pályázat érkezett be, és tizenegy kutató nyert háromhónapos, illetve egyéves kutatói ösztöndíjat. Emellett 2002 végén a JRC intézeteiben négy magyar kölcsönadós nemzeti szakértő dolgozott hároméves szerződéssel. Az 5. Keretprogramban kilenc nyertes JRC projektben vettek részt magyar kutatók. Jelenleg negyvenöt JRC hálózatban vesznek részt magyar kutatóintézmények.

A magyar csatlakozást követően lehetővé válik, hogy magyar állampolgárok jelentkezessenek a JRC állandó kutatói és adminisztratív személyzeti állományába. Összehasonlításként, a JRC-nél dolgozók létszáma 2001-ben 2150 volt, ebből az állandó személyzet 1870 főt, a vendégkutatók létszáma 280 főt tett ki.

Négyféle vendégkutatói lehetőség nyílik a JRC-ben:

- kutatói ösztöndíjas (*research fellow*):
- egyetemi végzettséggel (*post-graduate*) harminhat hónap időtartamra,
- doktori fokozat megszerzését követően (*post-doc*) 24 hónap időtartamra,
- Kölcsönadós nemzeti szakértő (*seconded national expert*) hároméves időtartamra,
- Vendégkutató (*visiting scientist*) két év időtartamra.

Az érem másik oldala: az EU keretprogramjaiban való részvétel nehézségei

Az 5. Keretprogramban való részvétel vizsgálatából (az Európai Bizottság adatai alapján, a szerződések 2002. október 24-i állását figyelembe véve) megállapítható, hogy a tagjelölt országok kutatói kevésbé sikeresen pályáztak, mint a komoly rutinnal rendelkező tagállami kutatóhelyek és vállalkozások. Különösen alacsony volt a vállalkozások – ezen belül a kis- és középvállalkozások – részvételi és nyerési aránya.

Magyarország – annak ellenére, hogy tudományos élete kevésbé volt elszigetelt a rendszerváltást megelőzően, mint a tagjelölt országok többségéé – nem tudta kamatoztatni ezt az előnyt a konzorciumok összeállításánál, a „nyerő” konzorciumokhoz való csatlakozás során és a pályázatokban. A 100 000 lakosra jutó, EU által támogatott projektek számában Magyarországot megelőzi a jelenlegi tagállamok mindegyike, a tagjelölt országok közül pedig Ciprus, Szlovénia, Észtország és Csehország. Így a tagjelölt országok között is csak a középmezőnyben foglalunk helyet.

Amennyiben részt kívánunk venni az EU kutatási keretprogramokban, számos nehézséggel kell számolnunk:

- Az EU kutatási pályázatok bürokratikusak, annak ellenére, hogy az Európai Bizottság folyamatosan igéri egyszerűsítésüket.
- A konzorciumok felállítása és a pályázatok elkészítése jelentős anyagi és humán erőforrás befektetést igényel, amellyel nem minden pályázó rendelkezik (különösen a kis intézmények és vállalkozások).
- Csekély a nyerési esély, ami a kisebb, kevésbé „tökeeres” pályázókat elriaszthatja.
- Komoly jogi és pénzügyi ismeretek kellenek a pályázatok elkészítéséhez és a jóváhagyott projektek megvalósításához.
- A résztvevő országok egy részében a nemzeti pályázati rendszereken belül kisebb ráfordítással és nagyobb eséllyel lehet nagy összegű támogatásokhoz jutni. Ez az állítás érvényes a magyar Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Programra is.
- Különösen a kis intézmények és vállalkozások, valamint az európai szinten kevésbé ismert tagjelölt országbeli kutatók nehezen találnak konzorciumi partnereket a pályázáshoz.
- A keretprogramok projektjeinek fokozatos eltolódása a nagyméretű projektek és hálózatok irányába tovább nehezíti a kis intézmények, vállalkozások és általánosságban a kis országok részvételét a keretprog-

ramban (itt is hátrányként jelentkezik az anyagi és humán erőforrások korlátozottsága).

A csatlakozó országok kutatóinak külön nehézségekkel is szembe kell nézniük:

- Nehéz a hagyományosan együttműködő kutatási partnerek közé bekerülni, behozni a jelenlegi tagállamok több évtizedes pályázati rutinjából adódó előnyöket, és meggyőzni a korábban már szorosán együttműködött partnereket alkalmasságunkról és tudományos képességeinkről – vagyis arról, hogy számukra is hasznos lehet, ha bevesznek bennünket a formálódó konzorciumokba.

- A tagjelölt országok kutatási kapacitásának kisebb ismertsége hátrányt jelent a pályázatok bírálatánál és a győztesek kiválasztásánál is. Nem kielégítő a tagjelölt országok szakértőinek részvétele a pályázatok előkészítésében szerepet játszó külső tanácsadó csoportokban (EAG) és a pályázatok bírálatában. (Több szakértőre lenne szükség a keretprogram megvalósításának kiértékelésénél is.)

- A tagjelölt országok pályázási képességét erősen korlátozza az a tény, hogy a politikai rendszerváltást követően hanyatlásnak indult az országok kutatási kapacitása a finanszírozás erőteljes csökkenése miatt.

Megállapítható tehát, hogy komoly nehézségekbe ütközik a tagjelölt országok kutatóinak eredményes részvétele az EU keretprogramjaiban. Ugyanakkor az eredményes pályázóknak a sikeres részvétel komoly hozadékokat nyújt. Az EU minden eszközzel igyekszik támogatni a tagjelölt országok eredményes integrálását az európai kutatási tevékenységbe és a keretprogramokba. A tagdíjbefizetésben nyújtott kedvezmény mellett az 5. Keretprogram végén lehetővé tették a tagjelölt országok kutatócsoportjainak csatlakozását már futó projektekhez. A szorosabb integrálódást szolgálta az 5. Keretprogram INCO programjában a „Kiválósági Központ” pályázat, amelyben a magyar intézmények eredményesen szere-

peltek. A 6. Keretprogram első két évének befizetési kedvezményei remélhetőleg tovább segítik az időközben taggá váló közép- és kelet-európai országok kiegyensúlyozottabb részvételét a programban.

A 5. Keretprogramban való magyar részvétel eredményességének javításához több eszközzel és támogatási formával járult hozzá az Oktatási Minisztérium Kutatás-fejlesztési Helyettes Államtitkársága, amely a magyar államigazgatásban felelős a nemzeti részvételért. A keretprogram kezelésére szakaparátust állítottak fel a Minisztériumban. Létrejött a nemzeti programbizottsági képviselők, valamint a nemzeti kapcsolattartó szakértők (NCP-k) rendszere. Az OM az 5. Keretprogram ideje alatt támogatást nyújtott regionális és tematikus tanácsadó irodák működéséhez. Csak remélhető, hogy ez az információterítő, pályázatkészítést segítő rendszer a 6. Keretprogram során is állami támogatásban fog részesülni. Az 5. Keretprogramban a pályázni szándékozók anyagi támogatást kaphattak a konzorciumok építéséhez, a pályázatok előkészítéséhez és elkészítéséhez. Ezekre a támogatási formákra a jövőben is szükség van, különös tekintettel a „tőkehiányos” pályázókra, vagyis a kisméretű magyar kutatóhelyekre, valamint a kis- és középvállalkozásokra. Az NCP rendszernek az OM által tervezett kihelyezése az államigazgatási bürokráciából – ahogy ezt a jelenlegi tagországok és a tagjelölt országok többségének gyakorlata mutatja – javíthatja a pályázati információk terítésének hatékonyságát, hozzájárulhat a magyar pályázati eredményesség erősítéséhez. A brüsszeli magyar K+F kapcsolattartó iroda (HunOR) szerepe is fontos a magyar pályázók támogatásában.

A mérleg

A fentieket (is) figyelembe véve, a kutatás területén egyértelműen pozitív mérleg vonható meg Magyarország Európai Unióhoz történő csatlakozásával kapcsolatban. Ha-

zánk egy olyan gazdasági (és politikai) tömörüléshez készül csatlakozni, amelyben a tudományt és a kutatást súlyának megfelelő módon kezelik. Biztosított a kutatási tevékenység politikai és anyagi támogatottsága, megkezdődött az alapvetően tagállami keretek között megvalósuló tudományos tevékenység szorosabb összehangolása és koordinálása. Az Európai Közösségben egyértelmű a politikai elkötelezettség a kontinens gazdasági versenyképességének javítására, a tudásalapú gazdaság megteremtésére, az információs társadalom vívmányainak teljes körű elterjesztésére és alkalmazására.

A magyar tudomány számára ez a politikai és gazdasági környezet erős húzóerőt jelent majd. Csatlakozásunk hozzájárulhat a hazai kutatási kapacitások jobb kihasználásához, a kritikus K+F tömeg eléréséhez, a magyar ipar innovációs tevékenységének erősítéséhez, a magyar kutatás adottságainak és eredményeinek aktívabb hasznosításához mind a hazai, mind az európai gazdaságban.

A kutatási fejezet elsőnek történt lezárása a csatlakozási tárgyalások során szimbolikus-

nak is tekinthető. Az Európai Unió országértékelése egyértelműen foglalt állást a magyar tudományról, hangsúlyozva, hogy Magyarország csatlakozása gazdagítja az európai tudományt. Keretprogram-részvételünk eddigi tapasztalatai alapján a magyar tudomány képes az eredményes európai integrációra. Az elmúlt négy évben nemcsak országos szinten, de több kutatási és felsőoktatási intézményben is létrejöttek az eredményes részvételt támogató struktúrák és jelentős tapasztalatok halmozódtak fel. Szükség van az állam további aktív szerepvállalására, a kormányzat által nyújtott anyagi és szakmai támogatásra, különösen a kisebb kutatási intézmények és a vállalkozások irányában. Ezek teljesülése esetén néhány év távlatából visszanezve is pozitív lehet majd az EU-csatlakozásunk kutatási vonatkozásainak megítélése.

Kulcsszavak: Európai Unió, tudományos kutatás, technológia-fejlesztés, innováció, tudománypolitika, keretprogram, európai kutatási térség, Európai Bizottság, Közös Kutatóközpont

IRODALOM

European Commission: Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: "Towards a European Research Area" – COM (2000) 6-18 January 2000
European Commission: Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Making a Reality of The European Research Area: Guidelines for EU Research Activities (2002-2006) – COM (2000) 612, 4 October 2000
European Commission: Communication from the Commission COM(2002) 499 of 11.09 2002: More

Research for Europe – Towards 3 % of GDP
European Commission: Key Figures 2002 – Special Edition: Indicators for Benchmarking of National Research Policies
Guzzetti, Luca (1995): A Brief History of European Union Research Policy. EC, Luxembourg
Official Journal: Decision No 1513/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 27 June 2002 Concerning the Sixth Framework Programme of the European Community for Research, Technological Development and Demonstration Activities, Contributing to the Creation of the European Research Area and to Innovation (2002 to 2006). 29 August 2002